

INTERJÚK: *Krizsó Szilvia*

ÖSSZEKÖTŐ SZÖVEGEK: *Lettner Krisztina*

SZERKESZTÉS: *Horváth Bence, Lettner Krisztina, Takács M. József*

BORÍTÓTERV: *Bányász Éva*

BORÍTÓFOTÓ: *Lajtos István (rubák: Dóry Virág)*

KÖNYVTERV: *Oszoli Judit*

ELŐSZÓ © *Lackfi János, 2010*

BEVEZETŐ © *Krizsó Szilvia, 2010*

HUNGARIAN EDITION © *Cartaphilus Könyvkiadó, 2010*

FELELŐS KIADÓ: *Szász Zsolt*

E-MAIL: *cartaphilus@cartaphilus.hu*

WEBSITE: *www.cartaphilus.hu*

MŰSZAKI SZERKESZTŐ: *Oszoli Judit*

KÉPFELDOLGOZÁS: *Koryürek Ágnes*

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: *Jonatán Press Bt.*

NYOMDAI MUNKÁLATOK: *Kinizsi Nyomda Kft., Debrecen*

FELELŐS VEZETŐ: *Bördös János ügyvezető igazgató*

ISBN 978-963-266-143-8

A DVD KIADÓJA: *Gryllus Kiadó, 2010*

E-MAIL: *daniel@gryllus.hu*

WEBSITE: *www.kalaka.hu*

Minden jog fenntartva. A kiadó írásos engedélye nélkül a könyv részleteiben sem reprodukálható, nem tárolható adatrögzítő rendszerben, valamint nem továbbítható semmilyen elektronikus vagy mechanikus eljárással, illetve fénymásolás vagy egyéb felvételt készítő mód révén.

Hangzó testet ölt az ige

Tisztelgés a negyvenéves Kaláka együttes előtt

Kányádi Sándor azt írja egy helyütt: a rím a szegény ember winchestere. Segít ugyanis megjegyezni mindazt, ami nehezen fejben tartható. Tinódi Lantos Sebestyén, aki egy személyben volt kora vándorló újságírója, tévériportere, történésze, politikai elemzője és haknizenésze, úgy memorizálta a kilométerhosszú ostromtörténetek krónikáját, hogy a legtöbb sor végére odabiggyesztette: „vala”, így aztán nem vétette el, szép sorban kijött a taktus. Versbe szedtek ám hajdanában sok mindent, ami manapság nem tűnik a „szakosodott” költészet illetékességi körébe tartozónak. Az éjjeliőr gajdolt verssel jelezte az utcán jelenlétét: „Tűzre-vízre vigyázzatok, le ne égjen a házatok”. Ennek hallatán a polgár elégedetten fordult a másik oldalára: tudhatta, hogy nem hiába fizeti a jóembert, örködik az feszt. A kisbíró is versben dobolta ki az új rendeleteket és büntetési tételeket, mondjuk így: „Ki a tyúkot elemelte, annak karja le lesz nyesve”. Így aztán a csirketolvajnak volt módja megfontolni akár még az elkövetés pillanatában is, mi mit ér meg, és visszakozhatott, ha akart. Berímelték az orvosi és konyhai recepteket, az esküvői és születésnapra köszöntőket, a játékszabályokat és illemszabályokat.

A vershez többnyire dallam is tartozott: Walter von der Vogelweide, a középkor egyik legnagyobb költője például nem tudott írni. Miért is tudott volna, ő szórakoztatóipari zenész volt, remekül pönögetett, és ahogy illett, a szövegeit is maga szerezte. (Ahhoz képest egész tűrhetőre sikeredtek, nincs szöveggyűjtemény vagy antológia, amely ne hozná őket!) Később aztán lejegyezték mindet az írnokok, hiszen azokat a firkálgatásért fizették! Oktatásunk a második világháborúig tanügyi mondókákban őrizte ezt a tra-

LACKFI JÁNOS

*Költő, író, műfordító, tanár,
Nyugat-kutató, fotós*

díciót. Minden rendhagyó nyelvtani vagy matematikai szabályra, minden erkölcsi parancsra akadt megfelelő mini poéma, melyeket aztán kívülről fújtak az akkor iskoláskodott nemzedék tagjai, akár még nyolcvan-kilencven évesen is: „Isten szeme mindent lát, el ne lopd a léniát”. (Gimnáziumi osztályok előtt irodalomról beszélve ezt már magyarázni kell: manapság nem egyértelmű, hogy a „lénia” vonalzójt jelent. Remélem, csak maga az aranymondás ment ki a divatból, mert néha úgy tűnik, a jó tanácsot se tartja be senki.)

Egyáltalán, korábbi századokban a néma olvasás sem volt divatban, ki kellett mondani a szavakat, mégpedig teológiai alapon: evilágban az Ige öltön testet, hangtestet, képződjön meg rezgés-ként a levegőben. Úgyhogy ha harminc-negyven középkori szerzetest feltennénk egy autóbuszra, és ki-ki a maga újságját vagy breviáriumát olvasná, igazán szép kis kakofónia támadna! Valami maradt azért ebből, hiszen az ember sokszor évtizedek távlatából is vissza tud idézni egyes idétlen reklámokat, pusztán a rímnek, ritmusnak köszönhetően: „Ne sokat költson, vegyen inkább kölcsön”. És bármerre járunk, presszóban, benzinkúti nyilvános vécében, repülőtéri várócsarnokban vagy bevásárlóközpontban, végül is mindenütt popdalok, vagyis énekelt versek permeteznek ránk a hangszórókból, igaz, jobbára fűzfaköltemények, igaz, jobbára angolul. Sőt, a nyelv véletlenszerű mintázatainak összjátékából is születhet költészet: az éterben körülöttünk öntudatlan versformák lebegnek. Sikerült már gyűjtenem például jó pár kóbor hexametert a „szabad természetben”: „közvetítést hallottak a Berliini Filharmónia nagyterméből” vagy „ÁFÁ-s számla-igényét kérjük, előre jelezze”, esetleg „jegyzékelés megtörténtét a piros fény jelzi”. Az élet ugyanis irodalom, ahogy Utassy Józsefnél olvassuk: a mező barázdái sormetszetek, a sánta házmesterné jambust lépked, trocheust totyognak a libák, szonetté ír bennünket Isten, és hexaméterben mérhető a távolság. Az irodalom viszont életünk meghosszabbítása, utaztat az időben századokon odábbra, elröpít sok száz kilométer távolságra, vagy éppen csak a szomszédba, hogy belelássunk az ott lakó író fejébe, ahol még sose jártunk. És akinek ez a tágasság-élmény kijutott, annak kutyakötelessége

ezt minden lehető módon továbbadni magyarul, franciául, berberül, amíg csak bírja. A Kaláka együttes a nyelven túli nyelvet, a zenét hívja segítségül, és lám, a papírsivatagban bolyongó vers immár negyven éve újra hangzótestet ölt, hús-vér valósággá válik. Az énekelt vers hangzó doboza, hangszere a test, emberi csont és hús „erősíti fel” a Gutenberg-galaxis hangtalan üzenetét. Minden verskoncerten megtörténik a „pünkösdi csoda” – Jézus apostolai mindennemű nyelvtudás nélkül szóltak a Jeruzsálembé sereglett hatalmas és soknemzetiségű tömeghez, és lám, mindenki a saját nyelvén értette szavukat. Ezt műveli a Kaláka az amúgy fordítás-hoz kötött, kacifántos nyelvünk aranyrácsos börtönében sínylődő magyar lírával is: Japántól Hollandiáig, Észtországtól Argentínáig, Portugáliától Ukrajnáig, Tajvantól Bulgáriáig terjed a hangja.

A négy legendás zenésszel jó sorsom hozott össze, vagy az „objektív véletlen”, ahogy a szürrealisták mondanák. A 2001-es franciaországi Magyar Évad keretében éppen Párizsban voltam, egy felolvasás miatt, amikor az ott rendezendő Kaláka-koncertre kerestek valakit, aki felolvasná eredeti nyelven Desnos *Pelikánját*, Villon *Apró képeit*. Régi Kaláka-rajongóként örömmel vállaltam, és a jórészt francia közönség előtt pár vicces magyarázatot is fűztem a versekhez. A siker láttán, a koncert után Gryllus Dani megkérdezte, nem magyarázgatnám-e ugyanígy máskor is francia földön rendezendő koncertjüket. Szívesen mondtam igent, és a következő állomás már a *Fête de la Musique*, a Zene Ünnepe volt, amely Párizs-szerte nagy felfordulással jár: minden sarkon egy rock-, jazz- vagy folkbanda, minden kocsmában és minden hangversenyteremben fergeteges koncertek zajlanak ilyenkor késő éjszakáig. A Kaláka a Sorbonne nagytermében lépett színpadra konferálásommal, mintegy hatszáz fős, nagyrészt francia közönség előtt. Pascal és Descartes három ember magas szobrai szigorúan néztek le rám, számon kérve mindazt, amit egyetemi diákjaimnak az évek során prédikáltam az akadémikus művészetfelfogás ellen. A sodró Kaláka-zenének, a virtuozitásnak, a sokféle zenei irányt összefogó biztos ízlésnek hála, az ott, akkor diadalra vitt kultúrafelfogással aztán Strasbourgban, Brüsszelben, Clunyben is színpadra léphet-

tünk, és zenében oldva sikerült kóstolót adni az átlag nyugati polgár számára amúgy vajmi érthetetlen és idegenszerű magyar mentalitásból... És persze időközben nagy megtiszteltetésként számos itthoni koncertjüknek is költő-vendége lehettem, Gryllus Danival és Radványi Balázssal közös szerzemények is összekötnek, Gryllus Vilivel egy Cluny környéki, derekas biciklitúra (rendesen lehangzott engem, elvben fiatalabbat!), amelynek során húspástétomot ebédeltünk porcelántáblából egy ódon falucska főterén, a kiülős teraszon. Becze Gabi pedig Dorottya lányom nagy kedvence volt kicsi korában, s mikor kérdeztük, miért éppen a bőgős, azt felelte, hogy „azéj, mej etetőszéke van, mint nekem” – igaz, ami igaz, Gábor afféle bárszéken ülve penget a koncerteken. Mikor a francia közönség előtt egy ízben érzékeltetni próbáltam, mit jelent itthon a Kaláka, azt a példát hoztam, hogy aznap reggel, mielőtt repülőre szálltam volna, a villamosmegállónál még hallottam a tömegközlekedési szignált: „tam-dam-dadam” vagyis „Bőrönd Ödön”. Nemzedékek ültek az ő háromlábú kisszékükön, mindenki tudja, hogy a nandura gitárral kell vadászni, vagy hogy halkán szól az ukulele.

Szabó T. Anna nyilatkozta, hogy minden költő titokban rocksztárságról álmodik – T. S. Eliot, a huszadik század egyik legnagyobb alkotója például a *Macskák* nyávogott verseivel vergődött világhírnévre. Ezt a tágas hangzóteret adja meg a Kaláka stadionokban és művházakban, koncertpódiumokon és köztereken a magyar és a világlíra néma leventéinek, mi több, a még inkább elnémult, halott költőknek is: nekik köszönhetően kicsik és nagyok, idősek és gyöngyöző óvodások, lányok és fiúk gajdolják, dudorásszák, zümmögik, dűnyögik Jeszenyin, Villon, Kosztolányi, József Attila és mások sorait. A bebiflázott iskolás memoriterek sokszor csak nagy ügygyel-bajjal tudjuk előkaparászni emlékezetünkéből, ám ami egyszer Kaláka-muzsikával bemászott a fülünkbe, beégett a „merevleme-zünkre”, azt ki nem irthatja onnan semmi, az velünk tart és útbaigazítást ad kórházi ágyon vagy nászi ágyon, otthonunkban vagy idegen kontinensek felett szállva repülön, vásárlás közben vagy festői hegy-csúcson állva. Elvehetetlen lelki zsákmány, kifogyhatatlan útravaló.

Lackfi János

SZEREPOSZTÁS

KRIZSÓ SZILVIA, televíziós újságíró

GRYLLUS DÁNIEL, zenész, zeneszerző,
a Kaláka együttes alapítója

RADVÁNYI BALÁZS, zenész, zeneszerző,
a Kaláka együttes tagja

GRYLLUS VILMOS, zenész, zeneszerző,
a Kaláka együttes tagja

BECZE GÁBOR, zenész, zeneszerző,
a Kaláka együttes tagja

MIKÓ ISTVÁN, színművész, zenész,
a Kaláka együttes alapítója
[1969–1973], a Soproni Petőfi Színház
örökös tagja

HUZELLA PÉTER, zenész, zeneszerző,
a Kaláka együttes egykori tagja

DABASI PÉTER, a Kaláka egykori tagja
a Kolinda együttes alapítója

VERESS ANNA, dramaturg,
a Kaláka együttes egykori tagja

JORGOSZ TZORTZOGLOU, zenész, zeneszerző,
a Kaláka együttes egykori tagja,
a Balkan Fanatik együttes vezetője

KOBZOS KISS TAMÁS, zenész, zeneszerző,
a Kaláka együttes egykori tagja,
az Óbudai Népzenei Iskola igazgatója

MAJOR GÁBOR, a Kaláka betlebemes állandó tagja
hangszerkészítő, hangszerjavító

CSÁK JÁNOS, a Helikon Kiadó tulajdonosa,
a Hangzó Helikon sorozat ötletadója

KORZENSZKY RICHÁRD, a tihanyi
Bencés Apátság perjele

NYERGES ANDRÁS, hangmérnök,
a Kaláka együttes régi munkatársa

VARGA VILMOS, színész,
és

KISS TÖRÉK ILDIKÓ, színésznő,
a Nagyvárad Állami Színház tagjai,
az egyetlen magyar nyelvű erdélyi magánszínház,
a nagyváradi Kiss Stúdió Színház alapítói,
az 1981-es, első erdélyi Kaláka-turné szervezői

KRISZTA SZILVIA

Újságíró, riporter,
televíziós műsorvezető

Benyomásaim

Nehéz megszólalni (pláne írásban) Lackfi János után, különösen úgy, hogy fogalmam sincs, ő mit írt. Csak azt tudom, hogy nála spontánabb, humorosabb hivatásos szó-szó-ló nem nagyon van.

Amikor a könyv szerkesztői felkértek, hogy az interjúk kapcsán öntsem szavakba érzéseimet, elég bárgyún nézhettem. Ezt onnan gondolom, hogy utána szájbarágósan, tagol-

tan fogalmazták meg, mit is várnának tőlem.

Legalább két hétig emésztgettem a hallottakat, majd magam elé kaptam a klaviatúrát, és versgyártásba kezdtem. Nem mintha azt hittem volna, valamelyik költőóriás reinkarnációja vagyok, sokkal inkább azért, mert annyit beszélgettem a fiúkkal versekről, dalba foglalt költészetről, hogy kedvet kaptam a rímfaragáshoz. A vers megszületett, én boldogan elküldtem, és vártam az értesítést. Kis idő múlva megérkezett. Talán e helyütt elég annyi, hogy nem kértek fel verseskötet kiadására. A fiúk is látták, ők – állítólag rám való tekintettel – javasolták, hogy talán más formát válasszak. Ez is őket jellemzi. Úgy fogalmazznak meg kritikai észrevételt, hogy az embernek nem fáj, nem kellemetlen, nem érzi azt, hogy egy

világ dőlt össze benne. Pedig egyébként sokat dolgoztam vele. És nekem tulajdonképpen tetszett. A férjemnek is. De ő hivatalból elfogult.

Vissza a fiúkhoz. Élmény volt a személyes találkozó. Miközben a színpadon a lehető legtökéletesebb egység jellemzi őket, külön-külön hihetetlenül különbözőek. Olyanok, mint a saját hangszereik. Más-más húrt kell megpendíteni rajtuk, hogy felszabaduljanak, megnyíljanak és – ha nem is a szó szoros értelmében – muzsikáljanak. Ami viszont mindegyikükben ott van, és nem csak a mélyben, az a zene szeretete, tisztelete. Ez átsüt minden mondatukon, mozdulatukon. Az is közös, hogy szerények, amikor magukról beszélnek, de büszkék, amikor a zenekarról. Mintha az együttes nélkül nem lennének azok, amik. És ez valószínűleg így is van. A Kaláka nem csak zenészek egyvelege. A Kaláka sokkal több ennél. Érzés- és ízlésvilág, vagy ha tetszik, életérzés. Olyasvalami, ami ma hatalmas kincs. És ők úgy őrzik ezt a kincset, hogy mindenkinek adnak belőle. Csak sorba kell állni. Közönségként, gondolom, többször megtették már. Most olvasóként invitálok ugyanerre önöket. És tudják mit? Utána önök is adják tovább másoknak. Hogy az egész világ Kaláka lehessen.

Kriszta Szilvia